

E. Natalie Rothman, *Brokering Empire: Trans-Imperial Subjects between Venice and Istanbul*, Ithaca: Cornell University Press, 2012, 323 shf. ISBN: 978-0-8014-4907-9.

Siyasi, dinsel ve dilsel açıdan aidiyet ve yabancılık kategorilerinin oluşma süreçleri ve çizilen bu kültürel sınırların hukuki olarak tahkim edilme aşamaları kültürel antropoloji ve tarih alanlarında çalışanları uzun süredir meşgul eden meseleler olmuştur. Natalie Rothman, bu çalışmasında erken modern dönem Venedik dünyasında yabancı ve yerel, Türk ve Venedikli, Levanten ve Avrupalı, Doğu ve Batı gibi kategorilerin farklı toplumsal aktörler ve muhtelif kurumlar arasındaki ilişkiler neticesinde nasıl şekillendiği inceliyor. Bununla ilişkili olarak, kültürel sınırları zamandan ve mekândan münezzeh bir şekilde tanımlanmış sabit bir veri olarak kabul etmek yerine; bu sınırların farklı kültürler arasında aracılık edenlerin çabalarıyla oluşan, sürekli değişen ve yenilenen dinamik yapılar olduğu şeklindeki kavrayış çalışmasının analitik çerçevesini oluşturuyor.

Bu bağlamda, Venedik’in deniz aşırı kolonilerinden yahut Osmanlı sınır boylarından Venedik şehrine gelen göçmenler, din değiştirip Hristiyanlığa geçenler, köle olarak Osmanlı topraklarına götürülen ve daha sonra şehre geri dönenler, tüccar, simsar, dragoman, diplomat gibi ekonomik ve siyasi araçlar çalışmanın öznelere oluşturuyor. İmparatorluklar arasında gidip gelen bu toplumsal aktörlerin tamamını “imparatorluk aşırı tebaa” olarak sınıflayan Rothman, böylece sosyal bilimlere tüm bu kültür araçlarını kapsayan kategorik bir kavram kazandırıyor.

İnebahtı Deniz Savaşı (1571) ile Girit Savaşı’nın sona erdiği (1669) tarihler arasındaki yaklaşık bir asırlık dönemi kapsayan çalışma temel olarak Venedik arşivlerinde mevcut çeşitli belge türlerine dayanıyor. Lonca teşkilatlarına ait kayıtlar, engizisyon mahkemelerine verilmiş ifadeler, Venedik ticaret kuruluna sunulan dilekçeler ve bunlara cevaben kaleme alınan Venedik bürokrasisinin ürettiği dokümanlar, Katekümenler evine ait kayıt defterleri gibi çeşitli belge türleri sistematik olarak taranarak araştırmaya dâhil ediliyor. Bu farklı belge türlerine ait dokümanların incelenmesiyle, imparatorluk aşırı tebaa olarak sınıflanan aktörlerin, Venedik’in hukuki-toplumsal düzeni içinde birtakım imkânlardan faydalanabilmek için dâhil oldukları ağlar, bürokratik sistem içinde üretilen resmi belgelerde kurdukları anlatılar ve bu anlatılardaki dönüşümler ortaya konuyor.

“Giriş” ve “sonsöz” hariç dört kısım altında toplam yedi bölümden oluşan çalışmanın, ilk kısmı “Aracılık” başlığına sahip. Bu ilk kısma ait iki alt bölümde ticari simsarlar inceleniyor. “Dilekçe sahipleri ve simsarlar olarak imparatorluk aşırı tebaa” başlıklı ilk bölüm, ticari simsarların simsar loncasına kabul edilmek için sundukları dilekçelerin analizine ayrılmış. Başlangıçta sadece Venedik vatandaşları için kurulan bu teşkilata süreç içinde “imparatorluk aşırı tebaa” mensubu simsarların nasıl eklemlendiği sorusu bu bölümün ana eksenini oluşturuyor.

Rothman bu süreçte, lonca üyesi lisanslı simsar olarak çalışabilmek ve böylece lisanslı simsarların sahip olduğu bazı imkânlardan faydalanabilmek için başvuran imparatorluk aşırı tebaanın dilekçelerinde kullandıkları söylem ve retorik üzerinde duruyor. Dilekçe sahiplerinin, kendilerinin Venedik toplumuna mensup bireyler olduklarını iddia ederken başvurdukları söylem üzerinden, yurttaşlık aidiyetinin taraflar arasında müzakere edilerek tanımlanan ve zaman içinde dönüşen bir kavram olduğunu öne süren Rothman, kavramın hukuki altyapısının da bu sürecin bir parçası olarak değişkenliğine vurgu yapıyor. “Ticarete simsarlık etmek mi yoksa dostluk kurmak mı?” başlıklı ikinci bölüm ise lonca tüzüklerinin ihlalleriyle alakalı davaların görüldüğü lonca mahkemesi kayıtlarının incelenmesine ayrılmış. Bölüme konu olan davalarda, lonca üyesi olmadan yasadışı simsarlık yapanların yahut lisanslı simsar olmasına rağmen lonca tüzüğünü ihlal etmiş olan araçların mahkemeye verdikleri ifadeler mercek altına alınmakta. Bu vakalarda, meselenin ticari boyutundan daha çok suçlamaya uğrayanların savunmalarına odaklanan Rothman, araçlar ve müşterileri arasındaki bağları gözden geçiriyor. Bu incelenen vakalar üzerinden, erken modern dönem ticaret dünyasında araçlar ile tüccarlar arasındaki güven bağlarının temel olarak ortak etnik/dinsel kimliğe dayandığı şeklindeki anlayışa karşı çıkıyor ve dilsel becerilere sahip araçların bu kategorileri aşarak çok farklı zümreler ve kurumlarla ilişki kurabildiğini öne sürüyor.

“Din değiştirme” isimli ikinci kısım altında ise “Geçiş anlatmak” ve “Din değiştirmenin uygulanması” başlıklı iki bölüm bulunuyor. Bu bölümlerde erken modern Akdeniz dünyasında insanların “neden?” din değiştirdiğinden ziyade “nasıl?” din değiştirdiği sorusuna cevap aranıyor. Bu temelde, din değiştirenlerin katekümener evi gibi kurumlarla yahut vaftiz ebeveynleri gibi dinsel açıdan sembolik önemi olan aktörlerle kurdukları bağlar üzerinden bu kişilerin tabiiyetinin nasıl dönüştüğü ve bu dönüşümün toplumsal ilişkilere yansımaları araştırılıyor. Rothman, “Geçiş anlatmak” başlıklı bölümde din değiştirenlerin engizisyon mahkemesine verdikleri ifadeleri ve katekümener evinde Katolikliğe yeni geçmiş bu kişiler hakkında tutulan kayıtları tetkik ederek iki farklı belge türünde ortaya çıkan keskin bir farklılığın altını çiziyor. Rothman’a göre engizisyon kayıtlarındaki ifadelerde din değiştirme anlatıları genellikle coğrafi hareketlilikler ve bu seyahatler esnasında başvurulmuş dini ritüeller ile ilişkilendirirken, katekümener evinin kurumsal kayıtlarında din değiştirme kesin bir kopuşa işaret ediyor. Bir sonraki bölümde ise bu tartışmayı derinleştiren Rothman, din değiştirenlerin, din değiştirmeden önceki hayatlarında geliştirdikleri toplumsal ağlardan nadiren koştuklarını, ancak bu bağların Venedik’te Katolikliğe geçtikten sonra katekümener evi ve vaftiz ebeveynleriyle kurdukları bağlar neticesinde yeniden şekillendiğini öne sürüyor. Nihayetinde, din değiştirenler teorik olarak Venedik tebaasına dönüşmüş Katolikler olarak tanımlansa da, pratikte bu kişilerin pek çok farklı coğrafyadan ve toplumun çeşitli tabakalarından kimselerle kurulmuş ilişkiler ağına gömülü kimliklere sahip olduğunu iddia ediyor.

“Çeviri” isimli üçüncü kısım altında bulunan “Venedikli dragomanların ortaya çıkışı” başlıklı bölümde ise önceki bölümlerde çeşitli belge türlerini analiz

etmek için takip edilen yöntem, burada kamu dragomanı olabilmek için yapılan resmi başvurulara uygulanıyor. Kamu dragomanı olmak için başvuru yapan imparatorluk aşırı tebaaya mensup kişilerin anlatılarında, işe kabul edilebilmek amacıyla öne çıkarmayı tercih ettikleri becerileri ve geçmişlerine ait hikâyelerde vurgulamaya özen gösterdikleri noktaların altı çiziliyor. Sonrasında dragomanlık müessesesinin on altıncı yüzyıldan on yedinci yüzyıl ortalarına değin nasıl kurumsallaştığı ve kamu dragomanlarının, Venedik bürokratik sistemi içinde en üst mevkilerdekilerle dahi kurabildikleri ilişkiler sayesinde imparatorluk aşırı tebaa içerisinde elde ettikleri ayrıcalıklı konum çeşitli anekdot ve vakalar üzerinden ortaya konuyor.

“Dile Getirme” başlıklı son kısım altındaki bölümler ise daha önce incelenen simsarlar, din değiştirenler ve dragomanlar arasındaki etkileşime ve bunun neticesinde şekillenen etno-dilsel sınıflandırma süreçlerine ayrılmış. Bu kısımda bulunan “Farklılıkları dile getirme” isimli bölümde süreçleri takip edebilmek için iki temel etkileşim alanı üzerinde durulmuş. Bunlardan ilki, on altıncı yüzyılda kamu dragomanlarının faaliyetlerini finanse etmek amacıyla simsar komisyonlarına konan üçte bir oranındaki verginin uygulama alanları için verilen mücadele. *Terzò* adıyla anılan ve başlangıçta “Türk” tacirlerle yapılan aracılık işlemleri üzerinden alınması öngörülen bu vergi, sonrasında hangi etno-dilsel grupların bu vergiyi ödemekle mükellef oldukları tartışmasına zemin hazırlıyor. Bu vergiden kaçmak isteyen farklı grupların kendi dragomanlarını talep ettikleri dilekçelerde farklılıklarını nasıl dillendirdiklerinin izini süren Rothman, bu sürecin farklı kurumlar ve aktörler arasında nasıl ilerlediğini takip ediyor. Bu bölümde, diğer bir mücadele alanı olarak da, 1621 yılında “Türk” tacirlerin konaklamaları için açılan Türk ticaret evinde (*fondaco dei turchi*) kimlerin ikamet etmesinin zorunlu tutulacağı ile ilgili tartışmalar üzerinde duruluyor. “Türk” tüccarların, Venedik toplumuyla doğrudan iletişim kurmalarını engellemek ve onları gözetim altında tutmak amacıyla kurulan bu ticaret evinde kalmak istemeyen çeşitli etno-dilsel gruplar tarafından sunulan dilekçelerde, bu grupların vergi tartışmasındakine benzer şekilde kendi farklılıklarını öne sürerek farklı bir sınıflandırma talep ettikleri görülüyor. Son bölümde ise, bu tartışmalara paralel olarak “Levanten” kelimesinin anlamının kategorik açıdan on altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyıla değin nasıl dönüştüğü, o dönemde kaleme alınmış sözlükler, edebi metinler ve seyahatname/günlük gibi kişisel anlatılar üzerinden örneklerle ortaya konuyor.

Titiz bir araştırmamanın ürünü olan bu çalışma Akdeniz araştırmalarına yeni bir perspektif kazandırmakla birlikte meseleyle doğrudan ilişkili bazı mevzulara değinmekten imtina ediyor. Kitaba konu olan, Venedik’te artan ve kurumsallaşan ticari simsarlık, on yedinci yüzyılın ilk yarısında açılan Türk ticaret evi gibi gelişmeler Akdeniz’de o dönem yaşanan ekonomik dönüşümün yansıması olmasına rağmen bu gelişmelerin ekonomik altyapısı hususunda Rothman sessiz kalıyor. Her ne kadar çalışmanın kapsamının dışında kalan alanlar olsa da, bazı noktalarda verilebilecek referanslar sayesinde etno-dilsel sınıflandırma üzerinde etkili olan kurum ve aktörlerin spesifik olarak neden bu dönemde ortaya çıktığı ve güçlendiği

sorusunu cevaplamak mümkün olabilirdi. Bir diğler sorunlu nokta ise din değıştirenlerin, kùltürel sınırları oluşturma süreçlerinde oynadıkları rolün muğlak kalması. Kitabın son kısmında daha önceki bölümlerde incelenen grupların yeni kategoriler oluşturma sürecine nasıl katıldıkları incelenirken, dragomanlara ve simsarlara atfedilen etki tatmin edici şekilde ortaya konuyor; ne var ki, din değıştirenlerin bu süreçte nasıl bir etkileşime girdikleri, ne derece etkin oldukları çok net olarak tanımlanamıyor. Bu tali sorunlar dışında, sunduğu analitik çerçeve ve takip ettiği metodoloji ile Akdeniz kùltür tarihine yeni bir bakış açısı sunan çalışma, aldığı ödülleri de özgünlüğünü tescil ettirmiş durumda. Uzun cümleler ve çetrefilli terminolojisi sebebiyle, tarihe meraklı ancak konunun uzmanı olmayan okur için zorlayıcı bir metin olsa da erken modern Akdeniz dünyası üzerine çalışan tarihçiler ve kùltürel antropolojiye ilgi duyan sosyal bilimciler için incelenmesi gereken bir çalışma.

Mehmet Kuru*

---

* Ph.d. candidate, *University of Toronto, Department of History.*